

Do hôr by sme mali chodiť žiť, nie zomierať

Základným mottom otecka pri mojej výchove k horolezectvu bola myšlienka: „Aj do najvyšších hôr by sme mali chodiť žiť, nie zomierať.“ Velmi ma to pozitívne ovplyvnilo. Otcovu radu som „preniesol“ aj do hôr nižších, do našich Karpát. Otec ma naučil, aby som sa v horách pohyboval s rešpektom a pokorou.

FRANTIŠEK KELE

Naučil som sa čakať na vhodné podmienky na uskutočnenie náročnej túry. Naučil som sa (keď som sa necítil „vo forme“ alebo nás prekvapil nečas) „nedoliezť“ túru a vrátiť sa, naučil som sa spomaľovať napĺňanie svojich vrchárskych snov.

Výsledkom tohto procesu bolo, že som sa síce nedostal medzi „horolezeckú špičku“ (hoci som bol aj štátnym reprezentantom v horolezectve, uskutočnil som vyše šesťsto horolezeckých výstupov v Tatrách, viacero prvovýstupov a množstvo výstupov v pohoriach takmer celého sveta); „nedotiahol“ som to síce na svetovú elitu, ale ešte aj v 78. roku svojho života som vlani vďaka otcovej filozofii vystúpil na ne jeden karpatský vrch a dokonca aj na Ganok v hlavnom hrebeni Tatier, kde som bol s otcom prvý raz v roku 1949. Otcov názor na pôsobenie človeka v horách potvrdzuje aj britský horolezec Doug Scott: „Áno, ľudia zomierajú v Himalájach. Sú dva spôsoby, ako tam zomierajú. Prvý, keď majú príliš veľké ambície. Vidia pred sebou len vrchol, nepozierajú nabok. Nerešpektujú, čo im hovorí ich šiesty zmysel, nevnímajú si, čo im našepkáva intuícia. Len idú; idú na vrchol, a takto (lahkovážne) prichádzajú o život. Druhý spôsob je – mať smolu. Na lezca spadne serak, trafi ho padajúca skala, zachytí ho lavína... Himalaje sú nebezpečné. Jediný spôsob, ako môžete obmedziť toto nebezpečenstvo, je nemať nadmerné ambície.“

Tajomstvo vysokých hôr bolo najmä v minulosti zahalené rúškom tajomstva mnohých smrteľných tragédií. Priblížme si vysokohorské prostredie, aby sme si uvedomili, prečo tam ľudia zomierajú.

Kto prijme Messnerovu tézu, aby človek vystupoval bez umelého kyslíka a len do takých výšok, v ktorých sa dobre cíti, musí chtiac-nechtiac načrieť do svojho pásma smrti. Moje pásmo smrti je vo výškach nie-

Na osemtisícovky za každú cenu? Len v máji 2013 zahynulo na Mount Evereste deväť ľudí.

čo nad sedemtisíc metrov. Dôsledky hypoxie (nedostatku kyslíka) som cítil neraz. Napríklad v Hindúkuši pri prvej aklimatizačnej túre na Aspe Safed (6 607 m). Pod štítom v sedle Kotale Janubi som sa plazil „po štyroch“. Neskôr po aklimatizácii sme s priateľom na vrchole zotrvali dve hodiny (!). Na everestskej výprave počas výstupu do druhého tábora (6 450 m) som sa cítil tak zle, že zostupujúci Jano Porvazník v základnom tábore oznámil: „Stretol som Fera a Vinca. Barasahib Fero (tak oslovujú šerpovia vedúcich výprav; v preklade je to čosi ako „vznešený pán“) nie je Himalájami príliš nadšený...“ Nevyhol som sa hypoxii ani na Pic Avicena (7 130 m) na Pamíre alebo na andskej Aconcague (6 959 m). Ťažkú horskú nemoc som prekonal na Elbruse (5 630 m). Vtedy ma od smrti zachránil len rýchly zostup do nižších polôh, kde bolo kyslíka viac. Preto tvrdím, že každý má svoje „pásmo smrti“ v rozličných výškach a nemusí za svojimi „skúsenosťami“ vystúpiť až nad osemtisíc metrov.

Danajské dary v pásme smrti

Prvým z nich je **hypoxia**. Jej následky môžu byť mozgové či pľúcne edémy, dehydratácia, náhla mozgová príhoda, infarkt myokardu, zima a smrteľný chlad. Toto všetko môže byť a v prevažnej väčšine prípadov aj je príčinou smrti. Horolezci vystupujúci do vysokých nadmorských

výšok, teda mimo životné prostredie človeka, často uvažujú, či použiť umelý kyslík (kyslíkové fľaše, kyslíkové bomby); alebo vystupujú bez nich a spoliehajú sa na svoje fyziologické danosti. Už Eric Shipton, ozajstný *himalájsky tiger*, spolu s Haroldom W. Tilmanom v 30. rokoch minulého storočia považovali dýchanie kyslíka pri himalájskych výstupoch za absolútne nešportový čin, nehodný okridleného výrazu *fair play*. Tilman dokonca presadzoval názor, že je lepšie na Everest nevystúpiť, než aby sa to stalo s použitím kyslíka. Týmto názorom sa riadil aj Reinhold Messner, ktorý svojimi skvelými výstupmi v Himalájach vyvrátil železné dogmy a právom dodnes pokukazuje na *unfair* výstupy vykonané pomocou kyslíkovej masky. Messner má na používanie umelého kyslíka takýto názor: „Aj najvyššie pohorie sa scvrkne, len čo ho človek ‚zdoláva‘ so stovkami nosičov, s pomocou kyslíkových prístrojov. Kto siahne po fľaši, degraduje Everest na šesťtisícovku.“

Ďalším nebezpečným danajským darom je **dehydratácia**, na ktorú dopláca predovšetkým krvný obeh. Pri stredne ťažkej dehydratácii, t. j. pri vodnom deficite v tele, klesá objem krvi vypudzovanej zo srdca až o 19 percent. Krv sa zahusťuje, stúpajú nároky na prácu srdca. Väčší deficit vedie k nezvratným zmenám na práhu smrti.

Posledným danajským darom je **podchladenie**. Poškodenie chladom je vlastne poškodením tela z hypoxie. Zamrznuté tkanivá rýchlo odumierajú a poskytujú vhodnú živnú pôdu na rozvoj infekcie. Dochádza k nervovým poruchám, svalové pohyby nie sú usporiadané, objavujú sa kŕče, rýchle dýchanie, tzv. lapanie po vzduchu, malátnosť až ľahostajnosť. Človek nakoniec v spánku zomrie.

Jedno je isté. Víťazom je len ten, kto sa dokáže vrátiť. Oveľa väčším víťazom je však ten, **kto nepokúša osud a vráti sa včas**. No sú aj jednotlivci, ktorí dosahovali a aj dnes dosahujú v horách priam neveriteľné výkony. Domnievame sa, že fenomenálneho Reinholda Messnera netreba osobitne predstavovať. Boli i ďalší. Poliaci Krzysztof Wielicki, Wojciech Kurtyka i Jerzy Kukuczka, ktorý tragicky zahynul v Himalájach; zo Slovákov najmä Peter Božík, Jozef Just, Zoltán Demján, Ivan Fiala alebo Vladimír Launer a ďalší a ďalší horolezci, ktorí sa vyznačovali a vyznačujú výnimočnou genetickou výbavou, mimoriadnou telesnou zdatnosťou i pevnou vôľou, atribútmi získanými dlhodobým intenzívnym vytrvalostným nácvikom a tréningom. Geneticky najlepšie vybavení sú ľudia, ktorí sa rodia vo vysokých nadmorských výškach. V nepálskych Himalájach sú to príslušníci etnika Šerpov. Napríklad 11. mája 2011 vystúpil Apa Šerpa vo veku 51 rokov dvadsiaty prvý raz na vrchol Mount Everestu; Mingma Sherpa je zatiaľ prvým Šerpom vôbec, ktorý má na svojom konte úspešné výstupy na vrcholy všetkých štrnástich osemtisícoviek.

V rozkvetení a často aj v márnomyseľnosti horolezectva sa natíska otázka: „Čo je horolezectvo?“ V tejto súvislosti hovoríme o dvoch základných kategóriách: je horolezectvo šport alebo spadá mimo športové aktivity? Neraz bol vyslovený názor (aj špičkovými horolezcami), že horolezectvo je životná filozofia. Oba názory sú predmetom diskusií. V podstate ani jeden názor neobstojí bez

výhrad. Výkony v športovej disciplíne sa musia dať jednoznačne a bez akýchkoľvek diskusií zmerať. Pri horolezectve sa to nedá. Možno polemizovať, kto je lepší horolezec, kto slabší a podobne, ale je veľmi ťažké povedať, že ten je prvý, ten druhý alebo tretí. Filozofi len nechápavo krúčia hlavami, keď počujú hovoriť o horolezectve ako o *filozofii*. Priliehavejší, objektívnejší by bol azda výraz „životný štýl“. Podľa môjho názoru je horolezectvo špecifický vzťah človeka (horolezca) k prírode, k vrchom.

Liezť či neliezť na Everest?

Je to rovnako hamletovská otázka ako „byť či nebyť“. Veľhorská príroda je veľkolepé prostredie. Azda najdôležitejšie je uvedomiť si, ako chceme s týmto prostredím splynúť. Dôležité je uvedomiť si svoje možnosti, svoje fyzické a psychické danosti, dispozície v súvislosti s nízkym príjmom kyslíka, schopnosti dôkladne sa aklimatizovať a celý rad ďalších faktorov. Pri snahe dostať sa za každú cenu vyššie a najvyššie – až na horu smrti, na Mount Everest, sa natíska otázka, ako obmedziť smrteľné nehody na tomto vrchu. Regulácia pohybu na Evereste bola degradovaná a rozpútalo sa šíalenstvo na získanie prvenstiev v neuveriteľných a nezmyselných kategóriách. Byť prvý ako najmladší, najstarší, nevidomý, telesne postihnutý... Ľudská fantázia a nutkanie vyniknúť nepoznajú hraníc.

Boli vyslovené názory, že lezenie na osemtisícovky a na jedinú deväťtisícovku (Mount Everest 8 848 m) treba zakázať. Je to rovnako krajný nezmysel, ako nevenovať sa problému a všetko nechať v intenciaciach zá-

kona ponuky a dopytu, zákona obľudného biznisu. Pokiaľ sa nepálske a tibetské úrady nevrátia o krok späť a nebudú návštevnosť smerom k Everestu usmerňovať, obávame sa, že bude dochádzať k ešte desivejším tragédiám a katastrofám. Nech už sú etické, filozofické a iné odborné úvahy akékoľvek, najťažšie je prekonať tragédiu v horách v konkrétnom čase, v konkrétnom prípade. Moju najťažšiu osobnú skúsenosť uvádzam v nižšie uvedených knihách. Do deníka som si v ten tragický deň, keď zahynul Juzek Psoťka (16. október 1984 pri zostupe z Mount Everestu), poznačil: Vysielačka v základnom tábore bola neustále na príjme. O trinástej sa ozval rozhovor v nepáľčine. Ang Phurba, ktorý bol v druhom tábore (6 400 m), sa dohovárať so šerpami na pilieri. Boli sme napätí a každá odchýlka od bežného chodu udalostí nás znervózňovala. Niektorí sa netrepeľivo zamiešali do rozhovoru Anga Phurbu:

– Kto sa to tam... – Ale Ang Phurba nedokončil.

– Volám základný tábor, tu Jožo Just, našiel som Juzeka. Je mŕtvy, čo mám robiť? (Jožo volal zo Západného kotla a bol vo výške asi 6 700 m.)

Stuhla nám krv v žilách. Nie, to nie je možné. Kapiláry akoby nám odumierali, nervové zakončenia prestali byť citlivé, oči klesli tak hlboko do očných jamiek, že nevideli nič, len vlastné mihalnice. Slzné kanáliky vyschli.

Zomierali sme spolu s Juzekom Psoťkom a s nádejou, ktorú sme dovedy v sebe živili.

– ... čo mám robiť? – počul som vzdialený hlas Joža Justa v tisícich

Symbolický cintorín vo Vysokých Tatrách

ozvenách, lebo táto správa sa odrážala v každej bunke môjho tela.

– Zostaň pri ňom. Pošleme k tebe chlapcov z dvojky.

Asi o tri hodiny po tomto rozhovore chlapi Juzeka pochovali. Jeho telo dôkladne zabalili a spustili na lanách do ľadovcovej trhliny. Všetci v základnom tábore sme so sklonenými hlavami v zronených dušiach odriekali svoju modlitbu a zúčastnili sa prostredníctvom vysielačky na pohrebe. Boli sme na pokraji psychického zrútenia.

Juzek Psoťka bol prvý slovenský horolezec, ktorý zahynul v Himalájach. Nádejali sme sa, že bude posledný. No nestalo sa tak. Napríklad o štyri roky neskôr (1988) bola himalájska jeseň pre nás mimoriadne tragická. O život prišlo sedem horolezcov. Okrem štvorice Slovákov znovu na Evereste (Jozef Just, Peter Božík, Jaroslav Jaško a Dušan Becík) zahynuli aj traja českí horolezci. Jiří Pelikán zahynul pri výstupe na Annapurnu, Petr Gřibek a Leoš Horka na zostupe z Tilicho Peak.

Neuveriteľná bilancia. Pre akú ideu títo muži zahynuli? Veď nezahynuli na bojisku v spravodlivej vojne na obranu svojej vlasti, zahynuli v mieri. Patrili do kategórie športových horolezcov alebo sa venovali horolezectvu ako osobnej životnej filozofii? Ako hlboko z týchto výšok chceli nahliadnuť do vlastnej duše? Podarilo sa im to? Čo priniesli z tých nebotyčných výšín v absolútnom pásme smrti? Čo chceli priniesť do svojich domovov? Čo vlastne

z tých výšín zniesli svojim najbližším?

Knihy *Everest, hora smrti*, o ktorú sa moje úvahy opierajú, sa môže na prvý pohľad posudzovať ako „antihorolezecká“. Nie je to pravda. Písaná je dušou vrchárov a je príspevkom k rozvíjaniu filozofie bezpečného pohybu v horách. Keď zúžim problém života a smrti v horách na naše (slovenské, resp. československé) pomery, ktoré dobre poznám, musím s ľútosťou konštatovať: vedeckotechnický rozvoj, stratégia a taktika v horolezeckom podnikaní rapídne predbehli psychologickú prípravu a jej transformáciu do nášho správania sa vo veľhorách. Filozofia pohybu horolezcov v ťažkom teréne stagnuje niekoľko desaťročí. Základným postulátom horolezeckej etiky na Slovensku bolo „dosadenie“ a objasnenie významu skratky slovenského horolezeckého spolku JAMES (idealizmus, resp. ideály, alpinizmus, morálnosť, entuziazmus, solidarita). Odvtedy sa nikto u nás a azda ani v „širšom“ okolí problémom duše horolezca *hlbšie* nevenoval. Naopak, akcelerácia súčasného spoločenského života nás odvádza od starých právd a zvykov. Horolezci si v *osobnom* pásme smrti (môže sa tak stať aj v nižších horách) osvojili „moderný“ názor, že každý môže postupovať na vlastnú päsť a v kritickej situácii „zodpovedá len sám za seba“.

Ako výsmech vyznievajú slová jedného nášho horolezca, ktorý v roku 2007 po smrteľnej nehode priateľa na Šiša Pangme (8 046 m) tvrdil: „Také sú pravidlá prírody.“ Lano ako symbol priateľského vzťahu a nerozlučného zväzku horolezeckého družstva často stráca svoju pôvodnú funkciu.

Ján Psoťka, syn Juzeka Psoťku, ktorý prezentoval knihu *Everest, hora smrti* a posypal ju ihličím tatranskej kosodreviny, zhromaždenému publiku povedal: „Horolezectvo je krásny a nebezpečný šport. Ale vyhýbajte sa Everestu. V Himalájach je množstvo iných a krajších štítov.“

AUTOR V PRÍSPEVKU POUŽIL MYŠLIENKY A NIEKOTRÉ ČIASTOČNE UPRAVENÉ TEXTY ZO SVOJICH KNÍH: *EVEREST* (KELE, F. A KOL., 1985); *MOJE DOTYKY S EVERESTOM* (2. VYDANIE, 2009) A Z PUBLIKÁCIE *EVEREST, HORA SMRTI* (SPOLUAUTOROM KNIHY, KTORÁ VYŠLA V DECEMBRI 2013, JE J. DUFACK, VLASTNÝM MENOM JÁN DZIAK) SNÍMKY: AUTOR, PROFIMEDIA.SK

Jeho veličenstvo Mount Everest (8 848 m)